

К. А. ГУБАР

Катерина Анатоліївна Губар, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ ВИКЛАДАЧІВ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ 1-Ї ПОЛ. ХХ СТ.

Наше сьогодення характеризується стрімким зростанням інтересу до історії юридичної науки, до вивчення процесів та причин зародження і розвитку юридичного знання. А від так, усе більш важливим є надбання професорів духовних закладів в царині права, котрі певний час замовчувалися радянською владою.

Відповідно, дійсно потрібною є популяризація ідей та поглядів у державно-правовій царині професорів Київської духовної академії (далі – КДА), адже відповідна творча спадщина є актуальною і для сучасності. Найвні юридичні праці професорів і викладачів академії більшою мірою були опубліковані в Трудах КДА, які цілком доступні сучасним дослідникам. Зокрема, у нашій статті присвятимо нашу увагу доробку Ю. Д. Подгурського, М. Л. Зайцева, Н. А. Фаворова, С. О. Булатова, О. Г. Лотоцького, в яких професори приділяють увагу питанням держави і права, відповідно розвиваючи ідею природно-правового напрямку у вітчизняній юридичній думці.

Звернемося до поняття «закон» у праці екстраординарного професора КДА **Миколи Лазаревича Зайцева** (1836–1872) «Реалізм у сфері наук про дух і особливо – про моральність». Автор головне завдання свого наукового дослідження пояснював так: «Божественна необхідність, як божественне світоправління, навіть із додаванням чудес і одкровення, не знищує зв'язку і свободи волі, але тільки підпорядковує волю вищому світовому плану»¹. Він зосереджувався на важливості визначення поняття «закон» та встановленні відмінностей між природними, моральними, емпіричними та абсолютними законами. Визначаючи природний та моральний закон, автор звертається до розмежування понять «закону та необхідності». Відтак, за М. Л. Зайцевим, закон природи – це завжди рівна собі, постійна форма причинного зв'язку, обумовленого матеріально і в цій сфері необхідного, а моральний закон – це те, що залишається завжди рівне собі, нормуюче (normative) вираження мотивованого руху волі. «В обох випадках існує причинний зв'язок, що сходиться до більш високої основи (до Законодавця), але визначається в різних відносинах і різним способом, – там у формі механічної необхідності (натурдетермінізм), тут у формі духовної необхідності (внутрішній детермінізм). Тобто такої необхідності, котра у певному випадку стає моральним примусом проти можливої реакції, можливості «вчинити інакше» (формальної свободи волі)»². Згодом професор справедливо зауважував, що реалістична наука має починатись із конкретного та одиничного, а через спостереження фактів шукати пізнання елементів індивідуального життя. Відтак і наукове дослідження має результат тоді, коли воно із різноманітності одиничних фактів, які спочатку є уривчастими, отримує загальний пануючий закон. Так само і в моральній сфері виводяться загальнолюдські закони, тобто закони руху волі, які мають значення для всіх людей»³.

Також, згадаємо працю екстраординарного професора КДА по кафедрі загальної нової громадської історії **Подгурського Юрія Давидовича** (близько 1834–1872 р.) «Руська церква на служінні державі в період смутного часу»⁴. Автор зазначає, що на долю держав часто випадають важкі випробування, які ведуть до їх руйнування і зникнення. Проте не завжди складні для країни часи закінчуються для неї ж негативно, є приклади в історії, коли після пережитих негараздів держава підіймається на якісно новий етап розвитку. «Такі приклади неочікуваного повстання, ймовірно держави, яка вже падає, подібні до переломних моментів у хворобі організму; в них народ переживає свої важкі часи, які дістаються на долю кожного. І щаслива та держава, щасливий той народ, в якому збереглись ще які-небудь сили, які допомагали б йому витримати боротьбу, стимулювали б переломний момент і не дали хворобі суспільного організму дійти до ступеня руйнівної, остаточної немочі»⁵.

Професор, описуючи конкретний історичний період «смутного часу», підкреслює необхідне і важливе місце церкви під час політичних і суспільних перетворень в державі: «...при благоустрої держави, церква руська жила особистим своїм життям і займалась поліпшенням громадян, не торкаючись їхніх політичних інтересів. Коли ж благоустрої вітчизни був порушений і йому загрожувала небезпека, церква вийшла на терени зовнішньої політичної діяльності і знайшла в собі величезну моральну силу, котра й виявила рятівний вплив на суспільний організм і стала страшною для ворогів Росії. У стані тодішньої Русі одна тільки церква могла врятувати державу від загибелі; тому що тільки вона могла зібрати в одне ціле й одушевити однією загальною думкою розрізнене суспільство, яке відмовилось від визнання будь-якого авторитету»⁶. На думку Ю. Д. Подгурського, церква завжди закликала народні маси служити законній владі і підкорятися царю. Та навіть за відсутності царя і законної влади вона не могла полишити свого народу та обов'язку допомагати батьківщині»⁷.

Праця має історичний характер, та в ній приділяється увага розумінню місії церкви в суспільстві і державі, яка полягає в служінні батьківщині і своєму народові в будь-яких обставинах. Тож саме на церкву покладаються величезні обов'язки в разі складних державницьких перетворень. Тому церква відіграє неабияку роль у політичному та правовому житті країни, особливо в критичні для держави й народу часи.

Нашу увагу привернула й праця викладача Св. Письма, патрології, церковного красномовства, магістра КДА, протоієрея **Назарія Антоновича Фаворова** (1820–1897) «Про християнську моральність»⁸. Професор виокремлює три форми суспільного життя: сімейну, громадянську та церковну. Щодо громадянського суспільства, він стверджує, що закони суспільного благополуччя не є чимось зовсім іншим, аніж моральні закони, адже в основі перших повинні бути останні. Тому людина не може розділяти свої погляди таким чином, щоб по-одному дивитись на ті самі речі як людина, і по-іншому – як громадянин.

За Н. А. Фаворовим, головними і загальними умовами не лише благополуччя, а й існування громадянських суспільств є відданість громадян своїй владі та любов до батьківщини. Професор указує, що християнська заповідь про повагу до громадянської влади й покірність їй містить у собі загальне правило. Винятком з нього може бути лише непокоря таким вимогам, які суперечать закону істинного благочестя. Адже йдеться про підкорення в межах громадянських відносин, у сфері мирських справ, а не про безумовне підкорення будь-якій людській волі. Покірність людській волі можлива лише доти, доки людська влада не вимагає такого, що заборонене Всевишньої владою, або загальним для всіх Владикою та Господом⁹.

Звертаючись до другої умови існування громадянського суспільства – любові до батьківщини, автор зазначає, що якщо християнство визначає законними створені на основі Божої волі союзи людей, то воно й визнає природне почуття прихильності людини до свого рідного народу. Отже, професор робить висновок, що за єдиного походження народи мають кожен своє тимчасове завдання і чим краще виконує його, тим більше сприяє загальному благу людського роду. Таким чином, патріотизм, відповідно до поглядів професора, служить вираженням істинної любові до ближнього як однієї з головних християнських чеснот. Тільки проти ворогів своєї батьківщини, які зазіхають на її честь чи добробут, християнин готовий діяти усіма законними засобами захисту. Хоча б захищаючи свою державу, він мав би завдавати шкоду іншій, але звертаємо увагу, що в таких випадках діями християнина керує не ненависть і злоба, а бажання зупинити злу волю інших і відмежувати законну свободу від беззаконного насилля.

Щодо війни, то професор звертає увагу на необхідність самозахисту для народних мас. Війна може бути різною, але в тому разі, коли народ має захищатись від агресора, застосовуючи зброю проти зброї та обороняючи свій народ, такий самозахист засуджувати не можна, тут війна – то крайній спосіб зупинення насилля. «Особисто християнин може відмовитись від самозахисту, ... але, як член суспільства, він зобов'язаний захищати його права, честь та свободу... Християнин, що поклав чи готовий покласти душу свою за свою батьківщину, уособлює в собі високу рису істинно-християнського духу»¹⁰.

Водночас, Н. А. Фаворов зазначає: «Існуючі в державі закони... повинні поважатись усіма громадянами її, і все, що не суперечить в них закону християнського благочестя, має бути точно дотримане будь-яким християнином. Хоча б той чи інший закон був би недосконалий, але він не втрачає через це своєї обов'язковості для громадян і не може бути ніким порушений, не тільки без зовнішньої, але й без моральної за те відповідальності». Професор вказує на те, що хоч християнство і вимагає від громадян поваги до державних законів, але не надає їм через це безумовного освячення зі свого боку: «безумовно освячує вона (Віра Христова) не закони, а законність як незмінне правило всіх суспільних дій наших». Далі Н. А. Фаворов пояснює, що будь-які революційні прояви та настрої, обурення проти існуючого суспільного порядку у громадян засуджуються християнською вірою й визнаються як беззаконня. Однак ніяк не засуджується нею мирне прагнення до поліпшення суспільних порядків через осмислення суттєвих потреб народу та знаходження засобів до їх задоволення¹¹.

Цілоком юридичною за назвою і змістом є праця «Поліцейське право у давніх євреїв» інспектора Московського жіночого єпархіального училища **Булатова Сергія Олексійовича** (?–?). У ній професор зазначає, що тісно пов'язаною з релігією є ідея права, що становила основу для всіх законних постанов, виводила розуміння праці судді як виконувача божественної волі, божественних настанов і дала йому божественне ім'я *elo-him*. Відтак суддя у своїх постановках та діях має зберігати найстрогішу неупередженість і уникати навіть вигляду симпатії до будь-якої сторони. Підкреслюється, що вивчення законів про право вважалося в євреїв релігійним обов'язком. Кожна стаття закону застосовувалась точно за визначеними правилами, а непередбачувані випадки в царині права вирішувались на основі подібних випадків, що були у Св. Письмі, і за потреби часу та обставин ці правила ставали законними постановами. Таким чином коротке Мойсеєве вчення про право розширилось до вагомого за розміром Мойсеєво-Талмудичного права¹².

Разом з тим, С. О. Булатов відзначає недоліки в тісному зв'язку права та релігії. Зокрема, вчення про право у давніх євреїв розглядалось не як самостійне знання, а як певна частина релігійного закону. Саме через це навіть у Талмуді немає систематичного вчення про окремі частини права, як-то про право цивільне, кримінальне, поліцейське.

Професор окреслює обов'язки, які виконує поліція: по-перше, вона має запобігати належними заходами порушенням права як окремою особою, так і всім загалом. По-друге, попереджувати здійснення таких шкідливих діянь, які хоч і не порушують конкретних особистих прав, але суперечать інтересам громадян. По-третє, знищувати зло, що спричинюється природою чи різноманітними тимчасовими обставинами, а також усувати перепони, що стримують всебічний розвиток людської сили, але які неможливо усунути одноособо-

во. По-четверте, шляхом належних установ і закладів сприяти загальному благу. Таким чином, покликання поліції, на думку автора, містить у собі як позитивну, так і негативну компоненту. Негативна складова полягає в запобіганні порушенню прав індивідів, захисті інтересів громадян від небезпеки, усунуванні шкоди та знищенні перешкод для будь-якого вільного пересування. Водночас позитивна складова передбачає обов'язок сприяння загальному благу. С. О. Булатов дає визначення поліції: це сукупність усіх тих державних установ та установлень, котрі мають своїм предметом захищати права окремих громадян та всіх загалом, спостерігати за (дотриманням) інтересів тих і інших, знищувати зло, спричинюване природою та різними обставинами часу і сприяти загальному благу. Тому поліція відрізняється від юстиції тим, що остання має на меті тільки відновлення порушеного або задоволення скривдженого права, тоді як поліція зобов'язана попереджати сам факт цього порушення чи кривди¹³.

Закони, що слугували нормами для поліцейських правил, могли належати: до фізичної природи людини, до духовної природи людини та до зовнішніх благ відповідно до участі в них людини. Що стосується першої частини, тут професор акцентує увагу на тому, що життя є основою всіх людських прав, та наголошує на необхідності захисту життя і здоров'я кожної конкретної людини. Наприклад, до таких постанов належали ті, що забороняли продаж зброї підозрілим особам, та тим, хто міг використанням зброї через свій характер заподіяти шкоду іншим. У цьому контексті автор вказує на правила, що регулювали забезпечення нормального життя, збереження здоров'я громадян, а також норми місцевого співжиття, зокрема правильне розташування споруд, поведіння з речами таким чином, щоб не завдати шкоди третім особам. Важливим чинником було й забезпечення необхідним бідних верств населення через державу та благодійні організації. Поняття честі та гідності також належить до законів фізичної природи людини. Не оминає автор і поняття свободи, зазначаючи, що «право людини – вільно розпоряджатись своєю особистістю і своїми силами, поки вона не порушує прав інших людей, так само свято та непорушно, як і право на життя та честь»¹⁴.

Закони, що належать до духовної природи людини, окреслюють головне завдання в житті індивіда, як-то: турботу про самовдосконалення та облагородження духовних сил людини. Сюди автор включає: розвиток розуму через навчання, удосконалення моральності та облагородження моральної волі і піднесення релігійного почуття, що тісно пов'язане з моральним облагородженням.

Наступна частина законів стосується зовнішніх благ відповідно до участі в них людини. Тут С. О. Булатов підкреслює необхідність вжиття заходів у кожній державі стосовно охорони власності. Сюди входить охорона прав власників як нерухомого майна, так і різноманітні закони щодо купівлі-продажу, запобігання несправедливого зважування та вимірювання товарів.

У праці також приділялась увага питанням опіки над дітьми-сиротами та недієздатними особами, через неможливість останніх управляти своєю власністю і захищати свої інтереси. Так, якщо батьки не призначили до своєї смерті опікуна над своїми дітьми, то такий призначався судом. За виконанням з боку опікуна своїх обов'язків, щодо використання майна дітей, повинен був стежити суд, у разі потреби суд знімав та передавав опіку над дітьми іншій особі. Для недієздатних призначався піклувальник, якому надавались ті самі права та обов'язки, що передбачалися для опікуна над малолітніми дітьми.

Також люди, що перебували далеко від своїх володінь, призначали собі управителя, який би охороняв їхню власність та піклувався про неї від імені хазяїна. У разі не призначення власником управителя для своїх володінь, потрібно розмежовувати: власність, яка залишена мимоволі або примусово (полон або втеча через обставини, що загрожували життю), та власність, яку залишили добровільно. У першому випадку уповноважені в управлінні власністю призначалися з кола близьких повнолітніх родичів власника. Частина власності, яка потребувала догляду (поля, луги, сади), передавалась для управління, а управителю надавалось право користуватись відповідною частиною доходів. Нерухоме майно, яке не потребувало догляду (дім), через довіреного від суду здавалось означеній особі в оренду. Плата за оренду віддавалась суду і зберігалась останнім до повернення власника або підтвердження його смерті. В останньому випадку майно ділилось між спадкоємцями. Якщо власність була залишена власником добровільно та без причини, нею розпоряджались його родичі без участі суду¹⁵.

Значним доробком у правовій царині є робота видатного історика церкви і церковного права, державного та громадського діяча, правознавця, вихованця КДА **Олександра Гнатовича Лотоцького** (1870–1939) – «Джерела церковного права» від 1931 р.¹⁶. Як значиться у вступних увагах, у Божому законі не потрібно шукати прямих настанов і позитивних юридичних приписів, хоча насправді певний процент їх в ньому є.

Джерела права поділяються О. Г. Лотоцьким на зовнішні та внутрішні. Праця починається з розділу «Джерел внутрішнього права церкви», який включає, по-перше, аналіз Святого Письма та його значення як основного джерела церковного права. Тут вказується, що не потрібно шукати позитивних юридичних норм у Святому Письмі, які б використовувала церква як певний юридичний закон, хоча такі норми й містяться в окремих місцях тексту (зокрема, стосовно шлюбу), та саме Біблія містить етичні закони людського життя й основні поняття призначення і суті церкви, останні є першоосновами церковного права¹⁷. Належну увагу приділено мові, рукописам, друкованим версіям та перекладам українською мовою Святого Письма. Окрім Святого Письма, до внутрішніх церковних джерел права віднесено богослужбові книги (служебники, требники, чиновники), символічні книги, канонічні кодекси (номокани, кормчі книги), соборні постанови, патріарші грамоти, канонічні трактати, пам'ятки полемічного письменства, устави церковних установ, акти обрання на церковні посади, духівниці.

Наступним розділом є «Джерела зовнішнього права церкви»¹⁸, що починається з «пам'яток першої доби незалежності», до яких входить аналіз церковного уставу Володимира Великого, церковного уставу Ярослава Мудрого, церковно-уставних грамот удільних князів та ханських ярликів. Далі характеризуються «Пам'ятки литовсько-польської доби» (грамоти литовських князів, пам'ятки законодавчі, юридичні трактати в оборону прав церкви). Третьою частиною другого розділу є «Пам'ятки другої доби державної незалежності», до яких належить «Зборівська умова від 9 серпня 1648 р.», «умови Білоцерківського миру 17 вересня 1651 р.», а також «Гадяцькі пункти 1658 р.».

Після цього характеризуються «Пам'ятки російської доби»¹⁹, зокрема наводяться законодавчі пам'ятки, аналізується Духовний регламент, «Устав Духовних Консисторій», «Книга о должностях пресвитеров приходських», збірки російських законів («Полное собрание законов Российской империи», «Свод законов Российской империи», «Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания»), згодом міститься підпункт під назвами «Адміністративні акти поневолення української церкви», «Пункты о выгодностях малороссийскаго духовенства» другої пол. XVIII ст., Постанови Пінської Конгрегації 1791 р.

Наступним підрозділом є «Нова доба української державної самостійності», в якому зазначено, що «Першим основним актом української самостійної держави у справах церковних був закон 1 січня 1919 р. про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви»²⁰.

Отже, у своїй праці О. Г. Лотоцький підкреслює український характер пам'яток церковного права, відділяє їх від російських, а також розмежує джерела права на зовнішні та внутрішні, ґрунтовно аналізуючи кожне з них.

Різноманітними за своїм характером та сферами регулювання є питання, котрі досліджували професори і викладачі КДА. Ці питання поєднували як філософсько-правову матерію з роздумами про закон природи та моральний закон, так і вивчали конкретні питання поліцейського права.

Концепція природного права червоною ниткою пронизує значний масив творчого доробку професорсько-викладацького складу академії. Вчені закладу вказують, що правові норми не залежать від волі людини та держави. Відповідно, право формується на природних засадах, основою яких є моральний закон. Звісно, що природно-правові погляди вчених Київської духовної академії мають теологічне забарвлення.

Важливі для сучасності природно-правові питання підіймалися в академічній спільноті, а також розвиваються й зараз в незалежній Україні, що підтверджує необхідність осягнення та вивчення творчого доробку професорсько-викладацького складу академії.

Наприклад, на сьогодні ґрунтовний внесок у відродження природно-правової концепції зробив український вчений О. М. Костенко. Він вирізняє три види природи: фізичну, біологічну та соціальну, яким відповідають три види законів. Відповідно до такого підходу О. М. Костенко обґрунтував теорію соціального натуралізму, сутність якої полягає у «визнанні існування – поряд з фізичною і біологічною природами – також соціальної природи, що існує за своїми, притаманними для неї (відмінними від фізичних і біологічних!) законами – законами соціальної природи»²¹.

Отже, наукові ідеї вчених КДА і нині є актуальними та пов'язаними із сучасністю, а тому вони мають не тільки науково-пізнавальне, а й науково-практичне значення.

¹ Зайцев Н. Реализм в области наук о духе и в особенности – о нравственности / Н. Зайцев // Труды Киевской Духовной Академии. – 1870. – Дек. – С. 638.

² Там само. – С. 640.

³ Там само. – С. 642.

⁴ Подгурский Ю. Русская церковь на служении государству в период смутного времени / Ю. Подгурский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1861. – ноябрь, № 11. – С. 247–278.

⁵ Там само. – С. 247–248.

⁶ Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К. : Университет. типогр., 1852. – Т. 3. – С. 249.

⁷ Подгурский Ю. Указ. соч. – С. 259.

⁸ Фаворов Н. А. О христианской нравственности / Н. А. Фаворов // Труды Киевской Духовной Академии. – 1880. – Январь, № 1. – С. 100–137; Фаворов Н. А. О христианской нравственности / Н. А. Фаворов // Труды Киевской Духовной Академии. – 1880. – Февраль, № 2. – С. 225–265.

⁹ Фаворов Н. А. Указ. соч. – февраль, № 2. – С. 227 – 229.

¹⁰ Там само. – С. 230–233.

¹¹ Там само. – С. 234–235.

¹² Булатов С. Полицейское право у древних евреев / Сергей Булатов // Труды Киевской Духовной Академии. – 1883. – июнь, № 6. – С. 320–322.

¹³ Там само. – С. 323–324.

¹⁴ Там само. – С. 335–336.

¹⁵ Там само. – С. 352–355.

¹⁶ Лотоцький О. Українські джерела церковного права / Олександр Лотоцький. – Нью-Йорк : Вид-во Св. Софії Української православної церкви в США, 1984. – 306 с.

¹⁷ Там само. – С. 19.

¹⁸ Там само. – С. 201.

¹⁹ Там само. – С. 271.

²⁰ Там само. – С. 297.

²¹ Костенко О. М. Що є право? Про основи «натуралістичної» юриспруденції у світлі соціального натуралізму / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://usw.com.ua/profiles/blogs/scho-ie-pravo-pro-osnovi>

Резюме

Губар К. А. Маловідомі сторінки державно-правових поглядів викладачів Київської духовної академії 1-ї пол. XX ст.

Здійснюється огляд і аналіз поглядів на державу та право професорів Київської духовної академії. На основі аналізу праць, наводяться основні правові ідеї таких професорів: Ю. Д. Подгурський, М. Л. Зайцев, Н. А. Фаворов, С. О. Булатов та О. Г. Лотоцький.

Ключові слова: історія українського права, юридична освіта, юридична наука, держава, церква, Київська духовна академія, освітні програми, природне право, поліцейське право, моральний закон.

Резюме

Губарь Е. А. Малоизвестные страницы государственно-правовых взглядов преподавателей Киевской духовной академии 1-й пол. XX в.

Осуществляется обзор и анализ взглядов на государство и право профессоров Киевской духовной академии. На основе анализа работ, приводятся основные правовые идеи таких профессоров Ю. Д. Подгурський, Н. Л. Зайцев, Н. А. Фаворов, С. А. Булатов и А. Г. Лотоцкий.

Ключевые слова: история украинского права, юридическое образование, юридическая наука, государство, церковь, Киево-Могилянская академия, Киевская духовная академия, учебные программы, природное право, полицейское право, моральный закон.

Summary

Hubar K. Less known pages of state-legal views of teachers Kyiv Theological Academy, the first half of the XX.

Is carried out a review and analysis views on the state and law professors of Kyiv Theological Academy. Based on the analysis publications contains basic legal ideas of professors Y. Podhursky, M. Zaitsev, N. Favorov, S. Bulatov and O. Lototsky.

Key words: History Ukrainian law, legal education, legal science, state, church, Kyiv Theological Academy, curriculum, natural law, police law, moral law.

УДК 341.981:378.011.3

О. Є. ПРОЦЬ

Олександра Євстахіївна Проць, кандидат юридичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сьогодні в Україні здійснюється динамічне оновлення законодавства у сфері освіти, диверсифікація освітніх програм і змісту освітньої діяльності, головною метою яких є компетентнісно-орієнтована освіта, що полягає у комплексному засвоєнні знань та способів практичної діяльності, завдяки яким фахівець зможе успішно реалізувати себе в різних галузях професійної діяльності. У таких умовах актуалізується проблема формування професійної компетентності педагогічних працівників, яка досліджується передовсім психолого-педагогічними науками. Однак окремої уваги варте, на нашу думку, питання оновлення концептуальних основ правової освіти педагогічних кадрів, що допоможе вирішити проблему неузгодженості запитів суспільства до рівня правової компетентності педагога, який наразі не є адекватним соціально-правовій реальності. Це питання має велике значення і тому потребує дослідження.

У сучасній педагогічній науці компетентнісний підхід у вищій освіті досліджують Н. Бібік, І. Зимня, І. Єрмаков, Л. Карпова, В. Лозова, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський, Т. Шамова та ін. Однак правова компетентність педагога як складова його професійної компетентності належного відображення в науковій літературі, особливо в юридичній, поки не отримала. Частково вона висвітлена у роботах вітчизняних учених М. Городиського, О. Іваній, О. Коцюби, Л. Рябовол, а так само російських дослідників, серед яких А. Анікіна, А. Коротун, П. Постніков та ін. Незважаючи на доволі переконливі результати, отримані науковцями, остаточно не визначена концептуальна модель навчання у педагогічному вищі, зорієнтованого на здобуття компетенцій та компетентностей у правовій сфері, і перелік складових правової компетентності педагога.

Метою статті є уточнення розуміння компетентності педагогічного працівника як системи складно структурованих феноменів і визначення місця й ролі правової компетентності у цій системі.